

ادله اثبات دعوا در رویه دادگاهها

گروه پژوهشی
انتشارات چراغ دانش

فهرست کلی

۱۱.....	معرفی ادله اثبات دعوا.....
۳۵.....	ادله اثبات دعوا در آرای دیوانعالی کشور.....
۹۳.....	ادله اثبات در آرای دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر.....
۲۰۱.....	ادله اثبات دعوا در نشستهای قضایی.....
۳۱۷.....	ادله اثبات دعوا در نظریات مشورتی.....
۳۳۱.....	ادله اثبات دعوا در قوانین و مقررات.....
۳۸۱.....	منابع و مأخذ.....

فهرست جزئی

۱۱.....	معرفی ادله اثبات دعوا.....
۱۴.....	مبحث اول: اقرار.....
۱۴.....	گفتار اول: شرایط اقرار.....
۱۵.....	گفتار دوم: اقسام اقرار.....
۱۶.....	گفتار سوم: آثار اقرار.....
۱۷.....	مبحث دوم: اسناد.....
۱۷.....	گفتار اول: انواع سند.....
۱۸.....	رکن سند عادی.....
۱۸.....	انواع سند عادی.....
۱۹.....	گفتار دوم: دفاع در برابر اسناد.....
۲۰.....	گفتار سوم: راههای تشخیص اصالت سند.....
۲۲.....	مبحث سوم: شهادت.....
۲۲.....	گفتار اول: شرایط اعتبار شهادت.....
۲۷.....	مبحث چهارم: امارات.....
۲۷.....	گفتار اول: امارات قانونی.....
۲۷.....	گفتار دوم: امارات قضایی.....
۲۸.....	مبحث پنجم: قسم.....
۲۸.....	گفتار اول: اقسام سوگند.....

.....	۳۱	مبحث ششم: کارشناسی
.....	۳۵	ادله اثبات دعوا در آرای دیوانعالی کشور
.....	۳۷	۱. طریقیتم داشتن نظریه کارشناسی در خصوص حجر
.....	۴۱	۲. دلالت ظاهر روابط بر وجود رابطه زوجیت
.....	۴۶	۳. لزوم مستند و مستدل بودن تصمیم دادگاه در نفی اعتبار نظریه متخصصین پزشکی قانونی
.....	۵۰	۴. موارد لزوم تجدید کارشناسی به علت انقضای مدت شش ماه از کارشناسی
.....	۵۲	۵. اصل عدم انعقاد عقد
.....	۵۵	۶. لزوم مطلع ساختن خواهان نسبت به استحضار در صورت عدم وجود دلیل اثباتی در دعوا
.....	۵۸	۷. شرط صدور قرار ابطال دادخواست به جهت عدم پرداخت هزینه کارشناسی
.....	۶۳	۸. کیفیت رسیدگی دادگاه به مدارک اسنادی موجود در پرونده دیگر
.....	۶۹	۹. حق تحلیف خواننده
.....	۷۱	۱۰. اعتبار امر قضاوت شده در خصوص شکایت از صدور اجراییه و عملیات اجرایی
.....	۷۸	۱۱. ارزش اثباتی آزمایش DNA در دعوی نفی نسب
.....	۸۴	۱۲. رسیدگی به دلایل طرفین پس از اعلام ختم جلسه دادرسی و در غیاب طرف مقابل
.....	۹۳	ادله اثبات در آرای دادگاههای بدوی و تجدیدنظر
.....	۹۵	۱. اصل تمکن بر پرداخت بدهی برای پرداخت خسارت تأخیر تأدیه
.....	۹۶	۲. پذیرش خلعی در صور عدم اثبات استحقاق تصرف
.....	۹۸	۳. رد اثبات دعوا با سوگند در دعوی غیابی
.....	۱۰۰	۴. عدم توجه به دلایل استنادی پس از تقدیم دادخواست
.....	۱۰۲	۵. عدم احتساب استشهادیه به عنوان دلیل
.....	۱۰۵	۶. عدم نیاز به استماع شهادت شهود در صورت وجود سند کتبی
.....	۱۰۸	۷. نحوه تصمیم‌گیری دادگاه پس از ادای سوگند توسط خواننده
.....	۱۱۰	۸. صدور قرار ردّ در صورت عدم ارائه دلایل اثبات دعوا
.....	۱۱۲	۹. ضمانت اجرای عدم پرداخت دستمزد کارشناس جعل سند
.....	۱۱۵	۱۰. مندرجات گواهی عدم حضور برای ادعای تخلف طرف دیگر بیع رسمی
.....	۱۱۸	۱۱. دعوی خلعی در فرض عدم مالکیت رسمی
.....	۱۲۰	۱۲. عدم اثبات دعوا با شهادت دو زن
.....	۱۲۲	۱۳. عدم استفاده از اختیار انجام تحقیق لازم توسط قاضی جهت کشف حقیقت
.....	۱۲۴	۱۴. رد اتیان سوگند در مرحله تجدیدنظر در صورت عدم استناد در دادخواست بدوی
.....	۱۲۶	۱۵. استناد به گواهی گواهان در دادخواست

۱۶.	اثر تمکین بر انفاق.....	۱۲۹
۱۷.	تعارض سند عادی و رسمی.....	۱۳۳
۱۸.	ایراد به صلاحیت کارشناسی رسمی دادگستری.....	۱۳۶
۱۹.	ایراد به اصالت سند.....	۱۴۰
۲۰.	ارزش اثباتی قرار معاینه محل.....	۱۴۳
۲۱.	اقرار غیرعقلایی.....	۱۴۶
۲۲.	حدود اعتبار تاریخ اسناد عادی.....	۱۵۲
۲۳.	اعتبار شهادت اقربای نسبی و سببی مدعی.....	۱۵۳
۲۴.	اظهار تردید نسبت به سند عادی توسط شخص منتسب.....	۱۵۸
۲۵.	عدم نیاز به حضور و احضار شهود در دعوای اعسار.....	۱۶۰
۲۶.	شرط تحقق تخلیه مورد تجاری به لحاظ نیاز شخصی در مالکیت مشاعی.....	۱۶۲
۲۷.	اماره عدم تبرع در پرداخت وجه به فرد دیگر.....	۱۶۸
۲۸.	شرایط وصیت‌نامه خود نوشت در صورت بی‌سوادی موصی.....	۱۷۰
۲۹.	خلع ید از یک باب آپارتمان.....	۱۷۲
۳۰.	خلع ید غاصب.....	۱۷۴
۳۱.	صدور حکم ورشکستگی مستند به صورت حساب.....	۱۷۶
۳۲.	جلب نظر کارشناس در دعوای ورشکستگی.....	۱۷۸
۳۳.	اصل دائم بودن عقد نکاح.....	۱۸۱
۳۴.	شرایط ابطال دادخواست در صورت عدم ارائه اصل سند.....	۱۸۴
۳۵.	اختیار دارنده سند سفید امضاء بر تکمیل مندرجات آن.....	۱۸۶
۳۶.	اماره تبرعی بودن خانه‌داری زن در منزل شوهر.....	۱۸۸
۳۷.	دعوی وضع ید بر منافع ملک استیجاری مشمول قانون روابط موجر و مستأجر.....	۱۹۰
۳۸.	تصرف اموال.....	۱۹۲
۳۹.	ادله اثبات دعوا (کارشناسی).....	۱۹۴
۴۰.	شرایط مطالبه وجه التزام قراردادی.....	۱۹۷
۲۰۱.	ادله اثبات دعوا در نشستهای قضایی.....	
۱.	نقش اقرار در تجدیدنظرخواهی.....	۲۰۳
۲.	شرایط شهود.....	۲۰۴
۳.	احراز نسبت در حصر وراثت.....	۲۰۵
۴.	چگونگی کاربرد سوگند در دادرسی.....	۲۰۶

۵. قابلیت تجدیدنظر خواهی از رأی مبتنی بر اقرار ۲۰۶
۶. صدور حکم بر اساس سوگند خواهان، در غیاب خوانده ۲۰۷
۷. منظور از ادله و وسایل در بند (۶) ماده ۵۱ قانون آیین دادرسی مدنی ۲۰۹
۸. تفاوت اقرار قاطع و غیر قاطع ۲۱۰
۹. مسؤولیت احراز صحت اقرار ۲۱۱
۱۰. ارائه اصل سند در مرحله تجدیدنظر ۲۱۲
۱۱. تأثیر شهادت شهود در اثبات اصالت سند عادی انکار شده ۲۱۳
۱۲. رسیدگی به صحت و اصالت سند در صورت انکار خوانده و عدم استرداد آن از ناحیه خواهان ۲۱۴
۱۳. تبعیت دادگاه حقوقی از نظر دادگاه کیفری در مورد ایراد جعلیت سند ۲۱۵
۱۴. اثر اظهار تردید یا انکار یا ادعای جعلیت اسناد ابرازی در اولین جلسه دادرسی ۲۱۶
۱۵. تبعیت رأی قطعی کیفری دایر به جعلیت سند در محاکم دیگر ۲۱۸
۱۶. رسیدگی به دعوای جعلیت سند و صدور حکم و آثار آن ۲۱۹
۱۷. تکلیف دادگاه در مورد سندی که جعلیت آن به اثبات می‌رسد ۲۲۲
۱۸. تأثیر استماع شهادت شهود در رسیدگی به ماهیت دعوا ۲۲۴
۱۹. استماع گواهی گواه توسط قاضی تحقیق ۲۲۵
۲۰. نقض رأی به لحاظ تلقینی و بی‌ارزش بودن شهادت شهود ۲۲۶
۲۱. احراز رابطه وراثت به وسیله استشهادیه محلی به جای گواهی حصر وراثت ۲۲۷
۲۲. مراد مقنن از واژه «بینه» ۲۲۸
۲۳. منع جلب گواه در امور مدنی ۲۳۰
۲۴. قرابت نسبی با سببی شاهد با طرفین پرونده ۲۳۲
۲۵. جرح گواه ۲۳۳
۲۶. ارزش گواهی گواهان ۲۳۵
۲۷. صدور قرار استماع شهادت شهود در مرحله تجدیدنظر در صورت عدم استماع در مرحله بدوی ۲۳۶
۲۸. الزام اجرای قرار تحقیق محلی و معاینه محل توسط دارندگان ابلاغ قضایی ۲۳۷
۲۹. جواز اجرای قرار مهر و موم ترکه توسط قاضی تحقیق ۲۳۹
۳۰. عدم جواز دستور ورود به منزل جهت اجرای قرارهای تأمین دلیل یا خواسته ۲۴۱
۳۱. عدم جواز ارجاع برخی امور پرونده به کارمندان دفتری ۲۴۳
۳۲. عدم تهیه وسیله اجرای قرار در خصوص مهر و موم ترکه ۲۴۴

۳۳. دستور ورود به منزل با فک قفل به منظور انجام معاینه محل..... ۲۴۵
۳۴. اجازه ورود نماینده اداره ثبت به ملک جهت انجام امور کارشناسی ۲۴۷
۳۵. عدم پرداخت بخشی از هزینه کارشناسی ۲۴۸
۳۶. ارجاع امر به غیر کارشناس رسمی و تعرفه پرداخت هزینه ۲۵۰
۳۷. اعتراض ذی نفع به نظر کارشناس ۲۵۱
۳۸. امتناع کارشناس از انجام کارشناسی به عذر کافی نبودن هزینه کارشناسی ۲۵۳
۳۹. جواز استفاده از کارشناس خبره محلی پس از اعتراض به نظر کارشناس رسمی ۲۵۴
۴۰. مرجع صالح برای تعیین حق الزحمه کارشناس ۲۵۵
۴۱. ممنوعیت اخذ هزینه صدور قرار ارجاع امر به کارشناس ۲۵۷
۴۲. تکلیف دادگاه در صورت عدم حضور کارشناس جهت اجرای قرار ۲۵۸
۴۳. نحوه برخورد با تخلف کارشناس ۲۶۰
۴۴. تکلیف دادگاه در صورت اعتراض به نظر کارشناس بدون ایداع هزینه کارشناسی مجدد ۲۶۲
۴۵. اثر حقوقی عدم پرداخت هزینه کارشناسی هنگامی که نظر کارشناس یکی از ادله اثبات دعواست ۲۶۴
۴۶. اعتراض به نظر کارشناس واحد جهت ارجاع امر به هیأت کارشناسان ۲۶۵
۴۷. اعتراض خوانده به نظر هیأت‌های کارشناسی ۲۶۷
۴۸. اختلاف نظر کارشناس اولیه و هیأت کارشناسان در دعاوی حقوقی ۲۶۹
۴۹. اعتراض به نظر کارشناس ۲۷۱
۵۰. رسیدگی به دلایل و تشخیص و انطباق آن با اوضاع و احوال محقق موضوع ۲۷۳
۵۱. صدور قرار ابطال دادخواست به دلیل عدم پرداخت حق الزحمه کارشناس ۲۷۵
۵۲. ارزیابی مال توقیف شده ۲۷۷
۵۳. پرداخت دستمزد کارشناس خارج از مهلت مقرر ۲۷۸
۵۴. تأثیر نظر کارشناس در دعوی مطالبه خسارت ناشی از انفجارات اکتشافی معدن ۲۸۰
۵۵. لزوم سوگند خواهان در دعوی بر میت ۲۸۳
۵۶. تقاضای احلاف منکر ۲۸۴
۵۷. عدم تأثیر انصراف خوانده از سوگند خواهان ۲۸۶
۵۸. بطلان دعوا در صورت اتیان سوگند از سوی خوانده ۲۸۷
۵۹. اثر حقوقی سوگند خوانده پس از صدور رأی و در مرحله واخواهی ۲۸۸
۶۰. ضرورت سوگند استظهاری در دعوایی که مستند آن سند رسمی است ۲۹۰
۶۱. اتیان سوگند خوانده بدون درخواست خواهان ۲۹۳

۲۹۶	تقاضای سوگند خوانده و عدم حضور وی با وصف ابلاغ واقعی و قانونی
۲۹۷	ضرورت اتیان سوگند خواهان علاوه بر بینه در دعوای بر میت
۲۹۹	توکیل سوگند
۳۰۱	شرایط اقرار
۳۰۱	شهادت مستند رأی
۳۰۲	مالیت اسناد تجاری و غیره
۳۰۳	اعتبار اسناد عادی موضوع ماده ۱۲۹۱ همانند اسناد رسمی لازم‌الاجرا
۳۰۵	امکان استفاده از اثر انگشت به جای مهر در چک
۳۰۶	اثر تنفیذ قولنامه یا تأیید سند عادی در تقسیم ماترک
۳۰۷	اقامه دعوا با سند عادی
۳۰۹	وجهت قانونی تحویل کپی مدارک پرونده به شرکت بیمه
۳۱۰	اعتبار اسناد رسمی مالکیت در مقابل ارائه اسناد عادی
۳۱۱	اعتبار سوگند خواهان
۳۱۳	سوگند ولی قهری (مجنی‌علیه) در اثبات دعوا
۳۱۳	قسم و موارد اتیان سوگند
۳۱۷	ادله اثبات دعوا در نظریات مشورتی
۳۱۹	۱. اقرار از سوی غیر خوانده
۳۲۰	۲. تکلیف دادگاه در قرار اتیان سوگند
۳۲۰	۳. تقاضای سوگند از مدعی‌علیه
۳۲۱	۴. قابلیت تجدیدنظر حکم بر مبنای اقرار (۱)
۳۲۳	۵. قابلیت تجدیدنظر حکم بر مبنای اقرار (۲)
۳۲۴	۶. تصدیق صدور سند عادی
۳۲۴	۷. درخواست اتیان سوگند
۳۲۵	۸. سوگند در رابطه با زمان صغر
۳۲۵	۹. سوگند دعوای بر میت
۳۲۶	۱۰. قسم اشخاص حقوقی
۳۲۷	۱۱. سوگند در مرحله واخواهی
۳۲۸	۱۲. سوگند در دعوای مطالبه وجه چک
۳۲۸	۱۳. سوگند قیم
۳۲۸	۱۴. اقرار در دادخواست

۳۲۹ قابلیت تجدیدنظر رأی مستند به اقرار از شورای حل اختلاف
۳۳۱ ادله اثبات دعوا در قوانین و مقررات
۳۳۳ از قانون آیین دادرسی مدنی
۳۳۳ فصل دهم- رسیدگی به دلایل
۳۳۳ مبحث اول: کلیات
۳۳۴ مبحث دوم: اقرار
۳۳۵ مبحث سوم: اسناد
۳۳۵ الف) مواد عمومی
۳۳۸ ب) انکار و تردید
۳۳۸ ج) ادعای جعلیت
۳۴۰ د) رسیدگی به صحت و اصالت سند
۳۴۲ مبحث چهارم: گواهی
۳۴۵ مبحث پنجم: معاینه محل و تحقیق محلی
۳۴۷ مبحث ششم: رجوع به کارشناس
۳۵۰ مبحث هفتم: سوگند
۳۵۶ از قانون مدنی
۳۵۶ در ادلهی اثبات دعوی
۳۵۶ کتاب اول- در اقرار
۳۵۶ باب اول- در شرایط اقرار
۳۵۸ باب دوم- در آثار اقرار
۳۵۹ کتاب دوم- در اسناد
۳۶۳ کتاب سوم- در شهادت
۳۶۳ باب اول- در موارد شهادت
۳۶۴ باب دوم- در شرایط شهادت
۳۶۵ کتاب چهارم- در آمارات
۳۶۶ کتاب پنجم- در قسَم
۳۶۹ از قانون مجازات اسلامی
۳۶۹ بخش پنجم- ادله اثبات در امور کیفری
۳۶۹ فصل اول- مواد عمومی
۳۷۱ فصل سوم- شهادت

۳۷۶.....	فصل چهارم - سوگند.....
۳۷۷.....	فصل پنجم - علم قاضی.....
۳۸۱.....	منابع و مأخذ.....

فصل اول

معرفی ادله اثبات دعوا

ادله جمع دلیل است و دلیل عبارت است از راهنما، حجت، برهان گواه، نشان و هر چیزی که انسان را به یک حقیقتی هدایت می‌سازد و نیز آنچه برای اثبات امری به کار می‌رود.^۱

هر کس مدعی حقی باشد باید آن را اثبات کند و مدعی علیه هرگاه در مقام دفاع، مدعی امری شود که محتاج به دلیل باشد اثبات امر به عهده او است. (ماده ۱۲۵۷ قانون مدنی) مدعی کسی است که امری خلاف اصل یا ظاهر را مطرح می‌کند. معمولاً دادخواست دهنده مدعی محسوب می‌شود؛ اما گاه طرف مقابل او نیز امری را ادعا می‌کند که محتاج اثبات است و دلیل عبارت از امری است که اصحاب دعوا برای اثبات یا دفاع از دعوا به آن استناد می‌نمایند. موضوع دلیل، قاعداً امور موضوعی است و اثبات آن بر عهده خواهان دعواست.

ادله اثبات دعوا در معنای اعم دو قسم هستند:

۱. **دلیل:** که باعث ایجاد قطع و یقین می‌شود و عبارت است از: اقرار، سند، شهادت شهود و سوگند.

۲. **اماره:** که برای قاضی ایجاد ظن می‌کند و عبارت‌اند از **اماره قانونی** (مانند اماره فراش و تصرف و...) و **اماره قضائی** (نتیجه قرارهای تحقیق و معاینه محل).

برابر ماده ۱۲۵۸ قانون مدنی، «دلایل اثبات دعوی از قرار ذیل است:

۱. اقرار ۲. اسناد کتبی ۳. شهادت ۴. امارات ۵. قسم.»

۱. بهرام بهرامی، *بایسته‌های ادله اثبات*، تهران، نگاه بینه، ۱۳۸۷، ص ۱۲.

مبحث اول: اقرار

اقرار در لغت به معنی واضح بیان کردن و آشکار گفتن است و مطابق ماده ۱۲۵۹ قانون مدنی اقرار عبارت از اخبار به حقی است برای غیر بر ضرر خود. اقرار واقع می‌شود به هر لفظی که دلالت بر آن نماید. اشاره و عمل نیز می‌تواند دال بر وجود اقرار باشد. اقرار دارای تشریفات خاص نیست.

گفتار اول: شرایط اقرار

بند اول - شرایط اقرار

الف) اقرار باید صریح و منجز باشد: در امور مدنی اقرار به امر مجمل صحیح است و اقرار هر لفظی که دلالت بر آن نماید واقع می‌شود، اما در امور کیفری اگر قرار مجمل باشد مقرر را ملزم به توضیح و تفسیر نمی‌کنند و طبق قاعده معروف «الحدود تدرء بالشبهات» از تعقیب او اگر دلیل دیگری نباشد، صرف نظر می‌شود چرا که در امور کیفری باید به اقرار اطمینان پیدا کرد زیرا اقرار با جان و حیثیت و شرافت افراد ارتباط پیدا می‌کند در حالی که اقرار در امور مدنی عموماً مرتبط با اموال و دارائی‌های مادی افراد می‌باشد.

ب) اقرار نزد قاضی باشد: از این رو اقرار در مراجع انتظامی چه به صورت کتبی یا شفاهی نمی‌تواند مثبت بزه ارتکاب باشد.

ج) اقرار کاشف از حقیقت باشد.

د) اقرار منجز باشد: منجز به این معناست که وقوع امری موکول به امر دیگری نباشد. در غیر این صورت اقرار معلق بوده و صحیح نیست.

بند دوم - شرایط مقرر: مطابق ماده ۱۲۶۲ قانون مدنی اقرارکننده باید بالغ و عاقل و قاصد و مختار باشد؛ بنابراین اقرار صغیر و مجنون در حال دیوانگی و غیر قاصد و مکره مؤثر نیست.

مطابق ماده ۱۶۹ قانون مجازات اسلامی، اقرار در صورتی نافذ است که اقرار کننده بالغ، عاقل، مختار و دارای قصد باشد.

بند سوم - شرایط مقررله: وفق ماده ۱۲۶۶ قانون مدنی در مقررله اهلیت شرط نیست؛ لیکن برحسب قانون باید بتواند دارای آنچه به نفع او اقرار شده است بشود.

گفتار دوم: اقسام اقرار

اقرار اقسامی دارد که به طور مختصر به برخی از اقسام آن می‌پردازیم:

۱. **اقرار صریح:** اقراری است که صراحتاً دلالت بر حقی برای دیگر و به ضرر خود نماید.

۲. **اقرار ضمنی:** اقراری است که به صورت ضمنی و نه به صراحت به وجود حقی برای دیگری باشد.

۳. **اقرار کتبی:** اقراری است که به صورت مکتوب (نوشته) اعم از رسمی یا عادی باشد.

۴. **اقرار شفاهی:** اقراری است که به صورت لفظ یا اشاره واقع شود.

۵. **اقرار در دادگاه:** اقراری است که به هنگام مذاکره و در جلسه رسمی در دادگاه بیان می‌شود یا در یکی از لوایح تقدیمی به دادگاه اظهار شده باشد.

۶. **اقرار خارج از دادگاه:** اقراری است که قبل یا بعد از جلسه دادرسی و خارج از دادگاه به عمل آمده باشد.

۷. **اقرار قاطع:** اقراری است که شامل خواسته مطلوب مدعی باشد.

۸. اقرار غیر قاطع: اقراری است که ناظر به مقدمات اثبات دعوی و اسباب مورد استناد خواهان است.

گفتار سوم: آثار اقرار

با اقرار دعوای طرف مقابل اثبات می‌گردد و در نتیجه دادگاه بر اساس آن مبادرت به صدور رأی می‌نماید. قانون مدنی در ماده ۱۲۷۷ بیان می‌دارد: «انکار بعد از اقرار مسموع نیست؛ لیکن اگر مقر ادعا کند اقرار او فاسد یا مبنی بر اشتباه یا غلط بوده شنیده می‌شود و همچنین است در صورتی که برای اقرار خود عذری ذکر کند که قابل قبول باشد مثل اینکه بگوید اقرار بگرفتن وجه در مقابل سند یا حواله بوده که وصول نشده لیکن دعاوی مذکوره مادامی که اثبات نشده مضر به اقرار نیست.»